

НАШІ ІНІЦІАТИВИ

Стан охорони природи, зокрема, біорізноманіття та раціонального використання природних ресурсів набули особливої гостроти в Україні під кінець ХХ століття, що було пов'язано з реформуванням вітчизняної економіки та суспільних відносин у державі. Ці проблеми, безперечно, знаходили розуміння та належну стурбованість і серед наукової громадськості, і в уряді країни. Адже протягом 1991—2000 рр. Україна ратифікувала практично всі міжнародні домовленості у цій сфері. Однак, реалізація їх усе ж вимагала істотного покращання. Тож і не дивно, що члени Наукового товариства протягом 2000 та 2001 рр. неодноразово виступали з доповідями про стан охорони природи в Україні. Зокрема, голова Комісії з проблем лісівництва НТШ професор Степан Генсірук порушив вкрай актуальну проблему тотальної вирубки лісів і пов'язаних з нею повеней на Закарпатті, а заступник голови Екологічної комісії НТШ професор Платон Третяк — про складні питання збереження біологічного різноманіття в Україні, скорочення популяцій рідкісних рослин, занесених у Червону книгу і навіть їх, остаточного зникнення. Тому, 10 квітня 2001 р. Президія НТШ ухвалила щодо цих питань підготувати відповідні звернення на ім'я Президента, голови Верховної Ради й прем'єр міністра України, спрямовані на захист навколишнього середовища в Україні, а також помістити ці звернення у черговому томі Екологічного збірника НТШ. Отже, цитуємо тексти цих документів, а також отримані на них офіційні відповіді. Нажаль, як убачається з цих листів, пропозиції наших учених поки що не знайшли належного реагування у владних структурах. Неопубліковані результати розгляду наших звернень і в офіційних урядових виданнях. Що ж, мабуть, урядовцям видніше. Однак маємо надію, що наші рекомендації все ж будуть враховані у майбутньому.

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ
АДМІНІСТРАЦІЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

Про стан збереження
біорізноманіття в Україні

ЗВЕРНЕННЯ

На сучасному етапі суспільного розвитку протиріччя між природою і людством виникла загроза невідновних втрат у біосфері. За оцінками міжнародних природоохоронних організацій, впродовж останніх століть близько 30 % видів організмів на Землі вже зникли. Сьогодні до "Червоного списку організмів, яким загрожує зникнення" занесено 18276 видів з усього світу і 992 види в межах Європи. Сучасне різноманіття біоти України загалом налічує більше 70 тис. видів організмів, в тому

числі 25 тис. видів рослин (з них — 5100 судинних) і 45 тис. видів тварин. Зараз в Україні охороняється 541 вид рослин, з яких 154 види визнано зникаючими, 171 — вразливими, 106 — рідкісними. Під охороною держави перебувають 382 види тваринного світу.

Проблема охорони біорізноманіття планети знаходить все більшу стурбованість світової наукової та природоохоронної спільноти. Її важливість зростає у зв'язку з сучасними біологічними відкриттями, розвитком трансгенної інженерії. У найближчій перспективі актуальним стане питання обміну генами між усіма живими організмами. Навіть у підношенні до людини мова вже йде про генну терапію численних спадкових і генетично детермінованих хвороб. З іншого боку, виникає на гроза виходу трансгенних видів і популяцій з-під контролю людини, започаткування некерованих мутацій у біосфері, забруднення штучними геномами природних генофондів популяцій видів.

Тому, значення кожного виду, генотипу, будь-якого організму в наш час незрівнянно зростає. Отже втрата назавжди навіть на перший погляд некорисного біологічного об'єкта є недопустимою. У зв'язку з цим охорона природної спадщини біорізноманіття набуває глобального життєво важливого значення.

Згідно з чинним законодавством України, багатство природних ландшафтів є надбанням Українського народу, його природною спадщиною і має служити нинішньому та майбутнім поколінням. Тому, відповідно до цього положення, схвалено концепцію збільшення площі земель країни з природними ландшафтами до рівня, достатнього для збереження їх різноманіття, близького до притаманного їм природного стану. Обґрунтовано доцільність формування їх територіально єдиної системи, побудованої відповідно до забезпечення можливості природних шляхів міграції та поширення видів рослин і тварин, яка б забезпечувала збереження природних екосистем, видів рослинного і тваринного світу та їх популяцій. Такі функції має виконувати національна екологічна мережа, яка повинна стати складовою частиною Всеєвропейської екологічної мережі та виконувати провідні функції щодо збереження біологічного різноманіття. Це сприятиме збалансованому та невиснажливому використанню біологічних ресурсів у господарській діяльності.

Лісові екосистеми України, що займають всього 14—15% від загальної площі держави, відіграють особливе значення як залишки природного середовища, єдино в якому знаходять свої екологічні ніші більшість представників нашої флори і фауни. Тому їм в першу чергу належить провідна роль у збереженні національного, континентального і світового біорізноманіття.

На жаль, в умовах сучасності стан природних екосистем та Державних об'єктів природно-заповідного фонду постійно погіршується, ЩО пов'язано з проблемами економічного реформування держави. Вирубуються ліси першої групи - водоохоронні, ґрунтозахисні, курортні, пралісові деревостани у межах заповідних об'єктів. Офіційно вони оформляються у формі різних "лісовідновних" та "санітарних" рубок. Хоча потреби в таких масштабних санітарних заходах немає, оскільки протягом останніх 20-ти років у фаховій науковій літературі не з'явилося жодної публікації, яка б свідчила про масштабні захворювання лісів чи деградаційні процеси в лісах першої групи та в межах об'єктів

державного природно-заповідного фонду. Надмірне вирубування лісів першої групи, тобто водорегулюючих, ґрунтозахисних, протиерозійних тощо, є причиною масштабних стихійних катастроф в районах, де ліси виконують виняткову екологістабілізуючу функцію. Тому, особливо важливого значення набуває дотримання та вдосконалення нормативно-правової бази у сфері збереження, розширення, відтворення та охорони єдиної системи територій з природним станом ландшафту, унікальних територій, створення на їх основі природних об'єктів, які підлягають особливій охороні. Це сприятиме зменшенню, запобіганню та ліквідації негативного впливу господарської діяльності людей на навколишнє природне середовище, збереженню природних ресурсів, генетичного фонду живої природи.

Однак у найближчій перспективі особливого оптимізму сучасна державна політика у напрямку охорони національного біорізноманіття України не викликає. Це випливає і зі статей Державного бюджету на 2001 рік. Так, у 2001 році очікуються доходи від "Зборів за спеціальне використання природних ресурсів" у сумі 657997 тис. грн. Однак на утримання лісового господарства і мисливства виділяється лише 59820,8 тис. грн., охорону і раціональне використання водних ресурсів 43440 тис. грн., охорону і раціональне використання земель 3 730 тис. грн., створення захисних лісових насаджень 14080 тис. грн., охорону і раціональне використання мінеральних ресурсів 5630 тис. грн. На знаходки зі збереження природно-заповідного фонду передбачається витратити лише 15654 тис. грн., на інші природоохоронні заходи 255 тис. грн., фонду охорони навколишнього природного середовища 22670 тис. грн. Таким чином, разом на прямі природоохоронні заходи передбачається витратити лише 165279,8 тис. грн., що становить 17,2 % від бюджету Міністерства екології та природних ресурсів України. Як не дивно, на утримання апарату органів управління передбачено витратити 12 %, Найбільші затрати заплановані у сфері геологорозвідувальних робіт, ЩО фінансуються за рахунок видобувних підприємств (більше 37 % міністерського бюджету). Майже 24 % цього бюджету призначено чи експлуатацію загальнодержавних і міжгосподарських державних меліоративних систем.

Вражаючим є співвідношення доходної частини від "Зборів за спеціальне використання природних ресурсів" у сумі 657997 тис. грн і витратної на прямі природоохоронні заходи - 165279,8 тис. грн. Воно дає підстави стверджувати, що рентабельність інтенсивного використання природних ресурсів України складає 400 %. Таким чином, майже три чверті витратної частини бюджету Міністерства екоресурсів України призначено не на охорону природи, а саме на посилену експлуатацію природних ресурсів і утримання персоналу урядників. За такої ситуації практична діяльність природоохоронних установ здебільшого залежатиме від ініціативності місцевих керівників та ентузіазму науково технічним і персоналу заповідників, національних парків, ботанічних садів і громадськості.

Невтішно виглядає і ситуація з реалізацією "Програми формування національної екологічної мережі України на 2000 - 2015 роки", оскільки на весь період передбачається виділити лише 43610 тис. грн., для реалізації таких масштабних завдань:

1. Створення автоматизованої системи ведення державного кадастру природно-заповідного фонду України, єдиної геоінформаційної системи і бази даних;

2. Інвентаризації природних комплексів територій та об'єктів природно-заповідного фонду, місцезростань видів рослин, занесених до Червоної книги, та рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України;

3. Оцінки стану популяцій зникаючих та рідкісних видів рослин і тварин, створення центрів штучного їх розведення, збереження генетичного матеріалу та здійснення заходів, що випливають з виконання зобов'язань України за міжнародними угодами тощо.

Отже, за умови такого фінансування, вирішення фундаментальних наукових проблем з питань дослідження та охорони національного біорізноманіття і надалі потребуватиме жертовної і безоплатної праці вчених-ентузіастів, оскільки на подібні заходи передбачено у Бюджеті Мінекоресурсів України на 2001 рік лише 122,9 тис. грн.

На підставі вищевикладеного змушені відзначити, що така фінансово-екологічна політика у державі надмірно інтенсивного використання природних ресурсів не призведе до бажаних результатів стабілізації деградаційних процесів та відновлення природного життєвого середовища. У зв'язку з чим в недалекій перспективі слід чекати все нових екологічних катастроф у різних регіонах країни, а у сфері міжнародних зобов'язань України з питань охорони світового біорізноманіття — подальшого скорочення чисельності і зникнення популяцій рідкісних видів організмів, остаточної втрати репрезентативності об'єктів державного природно-заповідного фонду. Тому, з метою оптимізації охорони національного біорізноманіття, приведення його до рівня європейських стандартів, пропонуємо відповідним комісіям Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, адміністрації Президента України:

1. Переглянути фінансово-екологічну політику в Україні, оскільки існуюча практика інтенсивного природокористування з рентабельністю в 400 % є неприпустимою і матиме наростаючі катастрофічні наслідки для економіки і стану довкілля в Україні у майбутніх десятиліттях;

2. У двічі збільшити витратну частину на прями природоохоронні виходи, яка має складати щонайменше 50% доходної частини бюджету, що формується від "Зборів за спеціальне використання природних ресурсів";

3. Заборонити і проконтролювати практику масштабного санітарного і лісовідновного вирубування лісів у заповідниках, національних парках, заказниках, поблизу курортів і у межах першої групи лісів (водоохоронні, протиерозійні ліси), суцільне вирубування лісів у горах;

4. Опублікувати результати розгляду нашого звернення в офіційних урядових виданнях.

Голова Екологічної комісії НТШ
доктор біол. наук, професор
Член екологічної комісії НТШ
доктор біол. наук, професор УкрДЛТУ

К.А.Малиновський
П.Р.Третяк

**МІНІСТЕРСТВО ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ
УКРАЇНИ**

01601, м. Київ-1, МСП, вул. Хрещатик, 5

тел.: (044) 226-24-28; факс: (044) 229-83-83

Наукове товариство ім. Шевченка

79013, м. Львів

вул. Генерала Чупринки, №21

На № 4996/09/3.12

Про стан збереження біорізноманіття в Україні

На виконання доручення Кабінету Міністрів України від 13.06.2001 № інд.33 Міністерство екології та природних ресурсів України розглянуло питання, підняті у зверненні Наукового товариства ім. Шевченка до Кабінету Міністрів України і повідомляє.

Міністерство поділяє занепокоєння науковців України з приводу проблем збереження біорізноманіття в Україні і разом з іншими заінтересованими органами виконавчої влади активно працює над пошуком шляхів їх вирішення. Для вирішення зазначених проблем Мінекоресурсів України здійснює діяльність у трьох основних напрямках:

1. Створення законодавчо-правового поля для забезпечення охорони і примноження біологічного різноманіття України.

2. Здійснення заходів на забезпечення виконання чинних зікоподііичп нормативних актів.

3. Організаційно-правові заходи.

Стосовно створення законодавчо-правового поля для забезпечення охорони і примноження біологічного різноманіття України слід підмітити, що за ініціативи Міністерства розроблено і прийнято Закон України "Про загальнодержавну програму формування національної скити- і мережі України на 2000 - 2015 роки", в якому передбачено подальше опрацювання, вдосконалення та розвиток екологічного законодаиетиа України, а також відповідно до рекомендації Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття (1905 р.), нт.пш, формування Всеєвропейської екологічної мережі як. сдшої просторішої системи території країн Європи з природним, або частково зміненим станом ландшафту. Важливе значення має вдосконалення норматишію правової бази у сфері збереження, розширення, відтворення та охорони єдиної системи територій з природним етапом ландшафту та

природних комплексів і унікальних територій, створення на їх основні природних об'єктів, які підлягають особливій охороні, що сприяє зменшенню, запобіганню та ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності людей на навколишнє природне середовище, збереженню природних ресурсів, генетичного фонду живої природи.

Розробляється низка проектів міжнародного співробітництва, таких як "Міжнародна екологічна мережа Карпат" (TAC1С). Була розроблена і впроваджується Державна програма розвитку лісогосподарського і лісопромислового комплексів України на період до 2015 року (підпрограма відтворення лісосировинних ресурсів), затверджена рішенням Кабінету Міністрів України від 02.08.93 №14959/10 - Програмі надано статус Державної рішенням Державного комітету з питань науки і технології від 26.09.94 №08.02-КМ/01 -91.

Що стосується здійснення заходів на забезпечення виконання чинних законодавчо-нормативних актів, то на сьогодні розробляється комплекс заходів на виконання вимог Закону України "Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону", "Концепції регіональної політики", доручень Кабінету Міністрів України від 25.10.2000 р. №8813/63 та від 15.12.2000 р. №20251/4, Указу Президента України від 09.03.01 р. № 170/2001, а також з урахуванням Протоколу №11 засідання Урядового комітету з реформування аграрного сектору та з питань екології і надзвичайних ситуацій від 26.03.2001 р. і Рішення Урядової комісії з ліквідації наслідків стихійного лиха Закарпатської області від 21.03.2001 р., в яких передбачається також оптимізація лісогосподарської діяльності і впровадження природозберігаючих технологій.

На виконання згаданого закону здійснено низку заходів, що включають зміни до "нормативно-правових актів, які регулюють господарську діяльність в регіоні та розробляються комплекси господарських заходів у Чернівецькій, Львівській, Івано-Франківській та Закарпатській областях. Встановлені більш жорсткі вимоги щодо обмеження окремих способів рубок, впровадження природозберігаючих технологій розробки лісосік (обмеження суцільних і перехід на поступові, вибіркові і вузьколісосічні), здійснення заготівлі та вивезення деревини з 2005 року тільки з використанням колісних тракторів та повітряно-трельовальних установок, доведення рівня заповідності до 20%. Прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 29.11.2000 р. №' 1751 "Про внесення змін до Правил рубок головного користування в лісах України".

Був розроблений і затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.1999 р. № 557 "Порядок поділу лісів па групи, підведення їх до категорій захисності" та прийнято розпорядження від 23.04.2001 року № 146-р "Про переведення лісів до іншої групи та віднесення лісів до категорій захисності".

На виконання доручення Президента України від 18.02.1998 р. № 1-14/1022 та доручення Прем'єр-міністра України від 26.12.1998 р. № 2325/2 розроблена Програма будівництва лісових доріг та впровадження природозберігаючих технологій лісозаготівель в гірських умовах Закарпаття, яка затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 23.04.1999 р. №670.

Внаслідок повторного прояву стихійного лиха в Карпатському регіоні, яке сталось у березні цього року, відбувається переоцінка значення лісів у запобіганні виникнення паводків. у гірських районах, а ефективно впровадження природозберігаючих технологій в лісах Карпатського регіону потребує радикальних заходів та державної підтримки. У зв'язку

з ним, для врахування всебічних чинників, що спричиняють повенні Карпатах, до роботи залучаються органи виконавчої влади »

постраждалих областях, наукові інституції і громадські органи:';

Органами Мінекоресурсів проводиться ретельна перевірка дотриманим вимог природоохоронного законодавства, особливо лісгосподарської діяльності в районах, де стихійне лихо проявилось з найбільшою силою, внаслідок якої вже виявлено низку грубих порушень, що призводять до зниження захисної і водорегулюючої функції лісових насаджень і до зменшення лісистості Карпатських гір в цілому.

На виконання доручення Кабінету Міністрів України від 12.04,2001 р, № 22 Мінекоресурсів України готує проекти Указів Президента України щодо створення об'єктів природно-заповідного фонду в басейнах річок Карпат, з обмеженням або заборонаю використання лісових ресурсів, в яких передбачається створення об'єктів природно-заповідного фонду у 2002 р. Державному управлінню екології та природних ресурсів у Закарпатській області доручено терміново підготувати матеріали, відповідно до статей 51-52 Закону України "Про природно-заповідний фонд України", необхідні для створення чи оголошення об'єктів, природно-заповідного фонду.

Міністерство вдячне Науковому товариству ім. Шевченка :іп ґрунтовний лист. Ми розуміємо, що вжитих із запізненням заходів на сьогодні недостатньо для відновлення екосистем гірських лісів Закарпаття, але Мінекоресурсів докладає максимальних зуси.ш. ДЛЯ забезпечення збалансованого використання лісових ресурсів регіону.

Начальник Департаменту охорони,
використання та відтворений природних
ресурсів Я. Мовчан

Литвин 9/3224 22 39

Президенту України
Л.Д. КУЧМІ

Звернення Наукового товариства ім. Т.Шевченка
«Тотальне вирубування лісів
як одна з причин катастрофічної повені в Закарпатті»

ВЕЛЬМИШАНОВНИЙ ЛЕОНІДЕ ДАНИЛОВИЧУ!

Наслідки катастрофічних повеней за останні десятиріччя на Закарпатті за колосальними матеріальними і моральними втратами можна ставити на друге місце після аварії на ЧАЕС. За нашими даними повені в Карпатах почастишали, спостерігається поступове зростання заподіяних ними катастрофічних збитків. Так, втрати від повені 1958-1959 рр. у Че-

рнівецькій області становили 34,9 млн. крб., у Івано-Франківській — 34,7 млн. крб., а в Закарпатській за 1955-1957 рр. — 183,6 млн. крб. Повені 1970 року на річках Тиса і Прут нанесли Угорщині та Румунії збитків на суму еквівалентну 100 млн. доларів США.

Повені 1992-1993 рр. завдали збитків у Закарпатській області на суму 180 млн. доларів США. Ще більше втрат народному господарству Закарпаття завдала груднева повінь 1998 року. Наслідки безрезневої повені 2001 року по Закарпатській області перевищили втрати за всі попередні повені. Ця катастрофічна повінь затопила густо заселену рівнину Закарпаття, знищила 1240 будинків і підтопила 32693, пошкодила 28 залізничних шляхів і десятки ділянок автошляхів, зруйновано 3 мости і 5 мостів пошкоджено.

Якщо в минулі століття при високій лісистості 70-80 % Карпатських гір повені бували через 20 років, то після тотального вирубування лісів 1945-1980 рр. і значного зниження лісистості (до 51 %) повені стали повторюватись через 3-4 роки. Вони супроводжуються тепер величезними ерозійними процесами, зсувами ґрунтів, селевими потоками, тощо. Тому оголошення Закарпатської області зоною надзвичайного екологічного лиха є особливо актуальним.

Для регулювання паводкових вод у верхів'ях рік Чорної Тиси, Білої Тиси, Тересви були побудовані ще у XVIII столітті спеціальні водосховища, греблі; вони використовувались і для транспортування деревини (додаток). Ці споруди у 1955-1960 роках були демонтовані. Лісові дирекції Закарпаття з XVIII століття до 1945 року вели переважно вибіркову систему господарювання, з 1850 року почали застосовувати суцільно-лісосічні рубання порівняно невеликими площами. Але через 15 років (1865 р.) рубки досягли значних обсягів і стали однією з причин масових буреломів і катастрофічних вітровалів, які знищили десятки млн. куб. м. ялинових лісів Карпат (А.Златнік, 1934; М.Шігет, 1897; М.Часкоці, 1874; Вінцент, 1935, та інші).

Після цього лиха через 20 років великі вітровали знову повторилися.

Періодично, через 15-20 років виникали незначні повені. Лісівники цього часу вели ретельний нагляд за біологічною стійкістю лісів проти вітровалів, дбали про лісові багатства і раціональне їх використання. В штаті лісових дирекцій були спеціалісти з водних проблем, які підтримували в належному стані греблі на річках і водосховищах; вели водне господарство; систематично очищали ріки від захаращення деревиною, камінням, тощо. Як відомо, на Закарпатті протікає 9429 річок сумарною довжиною 19866 км, що вимагає уважного ставлення до регулювання водних ресурсів. Раціональне ведення лісового господарства проводилося до 1945 року. В належному стані було субальпійське криволісся та приполюнні водоохоронно-захисні ліси — надійні природні регулятори повеневих вод. Лісовий покрив зумовлює краще проникнення води в ґрунт і зменшує таким чином поверхневий стік, а відтак оберігає землю від ерозії, повеней та інших стихійних лих. Важливу роль у цьому відіграла лісова підстилка і товщина ґрунту. Дослідження Чубатого О.В. (1972) свідчать про велику водозахисну функцію гірських лісів. Стигли лісостани ті Карпат можуть регулювати сток при добовій кількості опадів до 100-175 мм. Наводки у Закарпатті формуються у високогір'ї, де випадає щорічно 1600-1800 мм опадів і беруть початок гірські ріки. Саме

тут накопичуються великі маси снігу товщиною до 2 м. Ранньою весною цього року з раптовим потеплінням випала значна кількість опадів (за 3 дні 157 мм), відбувся тало-сніговий паводок; запаси атмосферних вод становили 2 млрд. куб.м. При оптимальній лісистості (70 %) і нормальній віковій структурі лісів, в якій 20 % стиглих високопродуктивних лісостанів змогли б поглинути в рихлий лісовий ґрунт до 70 % води і відвернути нищівну дію паводка. На жаль, тотальне вирубування державних і бувших колгоспних лісів, зниження лісистості і нерациональний випас на полонинах Рівна, Боржава, Красна і зниження верхньої межі лісу на 250 м призвели до порушення водозахисної ролі лісів і посилення руйнішин пі і повені. Надмірне лісокористування, безсистемне ведення лісового госпо - дарства в Карпатах проводилося з 1945 по 1990 роки. В цей час вируб - вання лісів Карпат суцільно-концентрованими рубками досягало трьох розрахункових норм, з 1960 р. — дві норми. Щорічний відпуск лісу Карпатах становив 5,6 млн. куб. м. За неповними даними в Закарпатській області лише за 1950-1960 роки вирубано суцільними рубками 39,5 млн. куб. м. деревини; за 45 повоєнних років зрубано більше 120 млн. куб. м. деревини на площі 0,6 млн. га, з яких знесено більше 200 млн. т. ґрунту. Такі великі обсяги суцільних рубок супроводжуються катастрофічними ерозійними процесами, які зносять в річкові долини весь родючий шар ґрунту з вирубок. На крутих схилах змив ґрунту становив 500 т на га (Горшенін М.М., 1962). Таким чином, водоохоронні і захисні функції гірських лісів були зведені нанівець, а продуктивність лісів знижена гш один клас бонітету і підняти її можна буде лише через 1000 років. Видатні вчені світу (Р.Парсон та інш., 1969) вважають, що причиною повенів є зливові дощі, але розміри цих повеней і ступінь їх руйнівної дії залежить від породного складу і стану лісів та обсягів суцільних рубок. Отже, надмірні рубки і нерациональне ведення лісового і сільського господарства зумовлюють порушення водозахисної ролі лісів. За даними науковців найбільш сприятливим: гідрологічним режимом є гірські водозбори, з ліси- стістю не менше 60-70 %. Лісистість у гірських водозборах нижче 35 % є критичною. Для поліпшення екологічної ситуації і підвищення водоохоронної ролі гірських лісів потрібно збільшити лісистість Закарпаття на 10-15 % за рахунок заліснення неужитків і вторинних чагарникових заростей.

Головним недоліком сучасного ведення лісового господарства н вірських умовах Карпат є:

- Хижацьке вирубування лісів комерційними структурами і вивезення за безцінь деревини за кордон; суцільні санітарні і лісовідновні рубки в лісах I групи і заповідниках;
- Зменшення обсягів лісовідновлення і лісорозведення у сім разів у порівнянні з 1985 роком;
- Зменшення лісистості, зниження на 200-250 м верхньої межі лісу;
- Значне погіршення вікової структури лісів, пониження водоохоронно-захисної ролі лісостанів;
- Погіршення породного складу лісів;
- Відсутність заходів сприяння природному лісовідновленню;

- Захаращення гірських річок деревиною, лісорубними залишками, камінням, щебенем;
- Закриття гребель-водосховищ у верхів'ях гірських рік, відсутність належних берегоукріплень;
- Не обґрунтований за обсягом експорт деревини за станом 31.03.2001 р. (газета Місто) за даними Львів товарний Західної регіональної митниці становить 70 % усього експорту України.
- Для відвернення подальшої екологічної катастрофи в Закарпатській області необхідно:
- Обсяги посадок лісу потрібно збільшити у сім разів;
- Заборонити проведення суцільних лісосічних рубок в Карпатах;
- Заборонити згрібання лісової підстилки на схилах гір;
- Систематично проводити протипаводкові заходи у верхів'ях річок шляхом створення з цією метою спеціальних водосховищ, греблів;
- Заборонити комерційним структурам хижачьке вирубування лісів самовільними рубками і вивезення за безцінь деревини за кордон;
- Зобов'язати органи прокуратури Закарпаття притягнути винних до кримінальної відповідальності за винищення лісів;
- Заборонити органам облдержадміністрації Закарпаття видавати лісорубні, квитки на заготівлю деревини; контроль і відповідальність за наведення порядку в лісовому господарстві Карпат покласти на Державний комітет лісового господарства України;
- Передати держлісгоспам для охорони і реконструкції колишні колгоспні і радгоспні ліси (136 тис. га), які десятки років винищуються самовільними суцільними рубками, а плани садіння і догляду в них не виконуються;
- Збільшити лісистість України до 20 %, а гірської частини Карпат і Закарпаття - до 60-70 %;
- Систематично проводити заходи сприяння природному лісовідновленню;
- Підняти верхню межу лісу на 200-250 м, поліпшити стан приполюнних лісів та субальпійського-криволісся - надійних регуляторів повеневих вод;
- Будівництво житла, доріг, газопроводів, трельовальних волоків, нафтопроводів, ліній електропередач здійснювати лише при наявності науково-обґрунтованих проектів і їх екологічних експертиз;
- Зменшити на 10 % розорювання агро ландшафтів (земель сільських рад), в горах, підвищити лісистість в них у два рази;
- Зважаючи на довготривале надмірне лісокористування і значний дефіцит в лісоматеріалах, заборонити експорт деревини, оскільки, при тому вага стиглих лісів головних порід в Україні становить лише 1-3 % (замість 20 % нормативу), а пристигаючі ліси становлять лише по ловину нормативу.

Комплексні багаторічні дослідження вітчизняних і зарубіжних екологів свідчать про те, що характер і масштаби руйнівної дії повені зумовлені комплексом взаємодіючих природних і антропогенних чинників. Це передусім зливові дощі, характер поверхні водозборів (кругизна схилів, глибина ґрунту, розвиток кореневих систем, тощо). Головну водоохоронну захисну роль в горах виконують стиглі ліси, які можуть регулювати до

175 мм добової кількості опадів. Зважаючи на складний екологічний стан басейнів гірських річок, їх лісистість, густу водну мережу Закарпаття, де формуються повені, проблему протипаводкових заходів треба вирішувати комплексно, охоплювати різні її аспекти екологічного, економічного та соціального характеру. У зв'язку з тим, що наводки в басейні Тиси періодично виникають на прикордонних територіях України, Словачкиї, Угорщини, Румунії необхідна співпраця науковців-екологів цих країн щодо профілактики повенів. Просити Національну Академію наук України розробити комплексну програму збалансованого сталого розвитку народного господарства Закарпаття, виділивши для цього відповідне фінансування.

Доцільніше витратити десятки млн. доларів США для відвернення повені, ніж для ліквідації її наслідків. Про катастрофічні наслідки паводків, буреломів, вітровалів у зв'язку з хижацьким вирубуванням лісів Закарпаття докладно описано у монографії С. Генсірука "Ліси Українських Карпат та їх використання", Київ, 1964, "Урожай": -290 с.

Ставши 55 років тому на захист рідної природи, наших лісів, вод і земель, які так нерозумно винищуються, ми докладали весь час багато зусиль, щоб зберегти національне багатство і красу лісів, як скарбницю видового різноманіття, без якого неможливо забезпечити сталий розвиток вітчизняної економіки.

Проблема лісу в Україні, як і в цілому світі, є дуже актуальною. Існування людства на планеті, як і в Україні, залежатиме в першу чергу від рівня збереженості лісів. Збережімо ж ліси України і нашої планети і цим забезпечимо відвернення глобальної катастрофи.

Голова Наукового товариства ім. Шевченка,
член-кореспондент НАН України,
доктор технічних наук, професор

О. М. Романів

Лауреат державної премії України в галузі науки і техніки,
Лауреат Міжнародної премії лісівництва (IUFRO),
Дійсний член Наукового товариства ім. Шевченка,
голова Комісії проблем лісівництва,
доктор с/г наук, професор

С .А. Генсірук

**МІНІСТЕРСТВО ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ
УКРАЇНИ**

01601, м. Київ-1, МСП, вул. Хрещатик, 5
тел.: (044) 226-24-28; факс: (044) 229-83-83

06.07.01 № 4895/09/3 -

Наукове товариство ім. Шевченка
79013; м Львів
вул. генерала Чупринки № 21

Щодо причин повеней у Закарпатті та збереження лісів в Карпатському регіоні

На виконання доручення Адміністрації Президента України від 14.06.2001 р. №03-02/300 Міністерство екології та природних ресурсів України розглянуло питання, підняті у зверненні Наукового товариства ім. Шевченка до Президента України і повідомляє.

Міністерство поділяє занепокоєння науковців України з приводу проблеми катастрофічних повеней у Закарпатті і разом з іншими заінтересованими органами виконавчої влади активно працює над пошуком шляхів їх вирішення. Для вирішення проблем розробляється комплекс заходів на виконання вимог Закону України "Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону", доручень Кабінету Міністрів України від 25.10.2000 р. №8813/63 та від 15.12.2000 р. №20251/4, Указу Президента України від 09.03.01 р. №170/2001, а також з урахуванням Протоколу №11 засідання Урядового комітету з реформування аграрного сектору та 0 питань екології і надзвичайних ситуацій від 26.03.2001 р. і Рішення Урядової комісії з ліквідації наслідків стихійного лиха Закарпатської області від 21.03.2001 р., в яких передбачається також оптимізація лісогосподарської діяльності і впровадження природозберігаючих технологій.

На виконання згаданого закону здійснено низку заходів, що включають зміни до нормативно-правових актів, які регулюють господарську діяльність в регіоні та розробляються комплекси господарських заходів у Чернівецькій, Львівській, Івано-Франківській та Закарпатській областях. Встановлені більш жорсткі вимоги щодо обмеження окремих способів рубок, впровадження природозберігаючих технологій розробки лісосік (обмеження суцільних і перехід на поступові, иибіркові і вузьколісосічних), здійснення заготівлі та вивезення деревини з 2005 року тільки з використанням колісних тракторів та повітряно-трельовальних установок, доведення рівня заповідності до 20%. Прийнято постанову

Кабінету Міністрів України від 29.11.2000 р. № 1751 "Про внесення змін до Правил рубок головного користування в лісах України".

Був розроблений і затверджений постановою Кабінету Міністрів України під 27.07.1999 р. № 557 "Порядок поділу лісів на групи, відведення їх до категорій захисності" та прийнято розпорядження від

23.04.2001 року № 146-р "Про переведення лісів до іншої групи та віднесення лісів до категорій захисності".

На виконання доручення Президента України від 18.02.1998 р. № 1-14/1022 та доручення Прем'єр-міністра України від 26.12.1998 р. № 2325/2 розроблена Програма будівництва лісових доріг та впровадження природозберігаючих технологій лісозаготівель в гірських умовах Закарпаття, яка затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 23.04.1999р. №670.

Внаслідок повторного прояву стихійного лиха в Карпатському регіоні, яке сталося у березні цього року, відбувається переоцінка значення лісів у запобіганні виникнення паводків у гірських районах, а ефективно впровадження природозберігаючих технологій в лісах Карпатського регіону потребує радикальних заходів та державної підтримки. У зв'язку з цим, для врахування всебічних чинників, що спричиняють повені в Карпатах, до роботи залучаються органи виконавчої влади в постраждалих областях, наукові інституції і громадські організації. Органами Мінекоресурсів проводиться ретельна перевірка дотримання вимог природоохоронного законодавства, особливо лісгосподарської діяльності в районах, де стихійне лихо проявилось з найбільшою силою, внаслідок якої вже виявлено низку грубих порушень, що призводять до зниження захисної і водорегулюючої функції лісових насаджень і до зменшення лісис і ості Карпатських гір в цілому.

На виконання доручення Кабінету Міністрів України від 12.04.2001 р. № 22 Мінекоресурсів України готує проекти Указів Президента України щодо створення об'єктів природно-заповідного фонду в басейнах річок Карпат, з обмеженням або заборонаю використання лісових ресурсів, у яких передбачається створення об'єктів природно-заповідного фонду у 2002 р. Державному управлінню екології та природних ресурсів у Закарпатській області доручено терміново підготувати матеріали, відповідно до статей 51-52 Закону України "Про природно-заповідний фонд України", необхідні для створення чи оголошення об'єктів природно-заповідного фонду.

Міністерство вдячне Науковому товариству ім. Шевченка за ґрунтовний лист. Ми розуміємо, що вжитих із запізненням заходів на сьогодні недостатньо для відновлення екосистем гірських лісів Закарпаття, але Мінекоресурсів докладає максимальних зусиль для забезпечення збалансованого використання лісових ресурсів регіону.

Заступник Міністра М. Стеценко

А С. Литвин 9/3 2242239